

Література:

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-688-1-9>

PENALTY SANCTIONS IN COMMERCIAL LEGAL RELATIONS OF UKRAINE

ШТРАФНІ САНКЦІЇ У ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ

Roshoshka Ye. A.

*Master's student
University of Customs and Finance
Dnipro, Ukraine*

Рошошка Є. А.

*студентка магістратури
Університет митної справи
та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Розвиток господарських правовідносин в Україні супроводжується посиленням вимог до належного виконання зобов'язань, що, відповідно, зумовлює необхідність ефективних механізмів відповідальності. У цьому зв'язку штрафні санкції виступають важливим інструментом впливу на поведінку суб'єктів господарювання, забезпечуючи компенсацію порушених прав та водночас запобігання правопорушенням. Саме тому аналіз правового регулювання штрафних санкцій дозволяє послідовно розкрити їх функціональне значення у системі господарських правовідносин України.

З огляду на зазначене, правове закріплення окремих видів штрафних санкцій є важливим для забезпечення ефективності господарських зобов'язань, що, зумовлює необхідність звернення до положень цивільного законодавства як базового регулятора таких відносин. Так, ст. 549 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV [1] (ЦК України) визначає, що неустойка трактується як визначена грошова сума або інше майно, яке підлягає передачі кредиторів у разі порушення зобов'язання, саме тому вона виконує функцію майнової відповідальності та водночас превентивного впливу на боржника. Водночас відповідно до наведених положень, штраф розглядається як форма неустойки, що обчислюється у відсотковому співвідношенні до

обсягу невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, тоді як пеня визначається як санкція за прострочення грошового зобов'язання, яка нараховується за кожен день порушення строку виконання. Крім того, законодавець закріплює обов'язок боржника сплачувати пеню у розмірі, прив'язаному до облікової ставки Національного банку України, що, своєю чергою, забезпечує адаптивність санкції до макроекономічних умов, хоча допускається можливість встановлення меншого розміру за домовленістю сторін.

З огляду на викладене, у практиці господарських правовідносин досить оптимальним є застосування неустойки як універсального інструменту забезпечення виконання зобов'язань, оскільки вона поєднує компенсаційну та стимулюючу функції. Наприклад, у договірних відносинах між постачальником і покупцем за прострочення поставки продукції сторони передбачають нарахування пені за кожен день затримки, що фактично спонукає боржника до належного виконання зобов'язання. Водночас стає очевидним, що ефективність такої санкції безпосередньо залежить від її економічної обґрунтованості та співмірності з можливими втратами кредитора.

Своєю чергою, ст. 551 ЦК України [1] визначає, що предметом неустойки можуть виступати грошові кошти, рухоме чи нерухоме майно, що, відповідно, розширює сферу застосування цього інституту у господарських правовідносинах. Згідно з наведеними положеннями, розмір неустойки встановлюється договором або актом цивільного законодавства, причому допускається його збільшення за домовленістю сторін за відсутності законодавчих обмежень, а також зменшення у випадках, прямо передбачених правом. Водночас вкрай важливо, що суд наділений правом коригувати розмір неустойки, якщо він істотно перевищує розмір збитків, що свідчить про спрямованість правового регулювання на забезпечення рівноваги інтересів сторін та запобігання зловживанням.

Відтак запропоноване нормативне регулювання формує гнучкий механізм індивідуалізації відповідальності, що кардинально підвищує адаптивність штрафних санкцій до конкретних умов господарської діяльності. Зокрема, у ситуаціях, коли розмір неустойки є явно завищеним порівняно з фактичними збитками, судове втручання забезпечує відновлення принципу справедливості, що особливо гостро проявляється у відносинах між суб'єктами малого та великого бізнесу. Відтак поєднання договірної свободи та судового контролю створює ефективний інструментарій регулювання відповідальності у сфері господарських правовідносин.

Разом з тим, подальша конкретизація механізмів застосування штрафних санкцій у сфері грошових зобов'язань, що, відповідно,

деталізує їх функціональне призначення, знаходить своє відображення у спеціальному законодавстві. Так, Закон України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 22.11.1996 № 543/96-ВР [2] визначає, що платники грошових коштів, згідно з установленими положеннями, зобов'язані сплачувати пеню за прострочення платежу у розмірі, погодженому сторонами, що, відповідно, відображає принцип диспозитивності у регулюванні господарських зобов'язань. Водночас встановлено, що розмір такої пені обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що, у свою чергу, обмежує надмірний фінансовий тиск на боржника та забезпечує пропорційність відповідальності.

У цьому контексті доцільним є використання договірної механізми визначення пені, оскільки він дозволяє сторонам враховувати специфіку господарської діяльності та ризики невиконання зобов'язань. Наприклад, у відносинах між суб'єктами оптової торгівлі сторони встановлюють підвищений розмір пені за прострочення платежів, що стимулює своєчасність розрахунків та мінімізує фінансові втрати кредитора.

Водночас стає очевидним, що обмеження максимального розміру пені відіграє важливу роль у забезпеченні рівноваги інтересів сторін, оскільки запобігає встановленню економічно необґрунтованих санкцій. Зокрема, у практиці господарських судів спостерігається тенденція до врахування співмірності пені із сумою основного зобов'язання, що сприяє формуванню стабільної правозастосовної практики. Відтак нормативне закріплення граничних меж відповідальності виступає важливим елементом правового регулювання.

Поряд із цим, розширення сфери застосування штрафних санкцій у господарських правовідносинах, що, відповідно, виходить за рамки суто договірних зобов'язань, зумовлює необхідність аналізу адміністративно-господарських заходів впливу як інструменту державного регулювання підприємницької діяльності. Так, ст. 15. Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09.01.2025 № 4196-IX [3] (Закон № 4196-IX) визначає, що за порушення правил здійснення підприємницької діяльності уповноважені органи застосовують адміністративно-господарські санкції, які мають організаційно-правовий або майновий характер та спрямовані на припинення правопорушення і ліквідацію його наслідків. При цьому законодавець деталізує перелік таких санкцій, серед яких виокремлюються адміністративно-господарські штрафи, вилучення прибутку, зупинення

діяльності та інші заходи впливу, що, відповідно, свідчить про комплексний характер державного регулювання у сфері господарювання. Крім того, визначено строки застосування санкцій, що обмежуються певними часовими межами, хоча встановлено й винятки щодо окремих сфер правового регулювання.

У цьому зв'язку важливо підкреслити, що адміністративно-господарські санкції виконують каральну та регулятивну функції, оскільки спрямовані на впорядкування господарської діяльності. Наприклад, у разі порушення ліцензійних умов суб'єкт господарювання зіштовхується із зупиненням дії ліцензії, що фактично змушує його усунути порушення та привести діяльність відповідно до законодавства.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що застосування штрафних санкцій у господарських правовідносинах України виступає важливим механізмом забезпечення належного виконання зобов'язань та захисту прав кредиторів. При цьому поєднання договірних та законодавчо визначених форм санкцій дозволяє створювати адаптивний і пропорційний механізм відповідальності, який враховує специфіку діяльності суб'єктів господарювання та масштаби можливих ризиків.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань Закон України від 22.11.1996 № 543/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#n174>